

עלון המשפט

שע"י ביה"ד נתיבות חיים וכולל חו"מ אהל יוסף • בנשיאות הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א • בראשות הגאון רבי יוסף פליישמן שליט"א

גליון חודש חשוון ה'תש"פ | 114

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים

בל תלין 4 -

פועל שנשכר שלא ע"י המעסיק עצמו

דין שכרו ע"י שליח וטעם הפטור

1. כתוב בגמ' שאם הפועל לא נשכר ישירות ע"י משלם השכר, והיינו שחבירו של המעסיק שכר את הפועל בשביל המעסיק [והתשלום על המעסיק], אין דין בל תלין, לא על המעסיק ולא על חבירו. וכן הדין אפילו אם השני שכר את הפועל בשליחות המעסיק.²
2. המפרשים התקשו בדין הנ"ל שאם שכר פועל ע"י שליח אין דין בל תלין, כי למה זה שונה מכל התורה שאומרים "שלוחו של אדם כמותו"³.

ישנם ג' מהלכים במפרשים בביאור הדבר. א) יש שלמדו, שהשליח אכן נחשב כמו המעסיק עצמו, והטעם שאין בל תלין הוא לא מצד דיני שליחות אלא מסיבה צדדית, כי פועל שלא נשכר ע"י המעסיק עצמו אינו סומך דעתו שישלמו לו בזמן, ודינו כמו מעסיק שהודיע מראש שיתכן שלא ישלם בזמן. ב) יש הרבה שכתבו, שבשולח שליח לשכור פועל יש טעם מיוחד שכלל לא חל על השני תורת שליח.⁴ ג) ויש שכתבו שאין חסרון בשליחות עצמה, אלא שלעניין חיוב בל תלין אין השליח כמותו, יש שביארו שכך נלמד מדרשה מיוחדת בבל תלין,⁵ ויש שביארו שלעניין בל תלין אינו שליח

צינונים והערות

מוגר להו, סמכו דעתייהו דלפרעיניהו ביומיה, אבל כי לא חזו ליה לא סמכו דעתייהו דלפרעיניהו, דאע"ג דאמר להו שכרם על בעה"ב וסמכו עלויה, נהי דסמכי עלויה דלפרעיניהו, אבל [שיפרע] לאלתר לא סמכו דעתייהו, ומש"ה אינו עובר. ובדרך זו ביאר המשך חכמה את התרגום אונקלוס, וז"ל "ולפי [תרגום] זה, מיעט אם שכרו על ידי אחר, ואע"ג דשלוחו של אדם כמותו, בכל זאת הכא לא סמך דעתיה דהאי פועל, כיון שהבעל הבית בעצמו לא שכרו", (ויש לציין שאי"ז מוכרח בתרגום עצמו, אלא שלפי הבנתו של המש"ח בתרגום יש סימוכין מהתרגום לתוס' רי"ד, אבל לא מצד התרגום עצמו).

5. כ"כ האחרונים שהבאנו בדין הבא. ר' מנחם זעמבא (חדושי הגרמ"ז ס' לא) חלק על כל הדרך הזו, וטען שהרמב"ם ושאר הראשונים שנקטו בלשון "האומר לשלוחו" בוודאי אינם סוברים כך, כיון שלפי דרך זו לא חלה השליחות כל עיקר, וא"כ לא היה לרמב"ם והראשונים לכתוב 'שלוחו', שהרי מן הדין אינו בתורת שליח כלל.

6. ז"ל הב"ח (שלט, ו) "ואע"ג דבכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו... אפילו הכי לעבור עליו בבל תלין אינו עובר, אלא אם כן דקרינא ליה שכיר גביה", ובמקו"א (שמו, ט) כתב יותר "דלכ"ע אין שלוחו של אדם כמותו לעבור עליו בבל תלין, דכיון דלא שכרו לא קרינן ליה שכיר גביה... דאיכא שום דרשה בבל תלין דלא הוי שליח כמותו". והביא דבריו והסכים להם בשו"ת קול אליהו (ב, יו"ד ס' יט). גם המשך חכמה הנ"ל למד שהוא מיעוט מיוחד בפסוק, כי הביא את קושית הריטב"א הנ"ל, וכתב שלפי התרגום מיושבת טענתו שלכא מיעוטא בקרא, כי אדרבא, בפסוק מפורש כך, אבל בניגוד לב"ח שלמד שהוא מיעוט בכוח השליחות, הוא ביאר את המיעוט כפי התוס' רי"ד הנ"ל.

1. ז"ל הגמ' (ב"מ קי, ב) "האומר לחבירו צא שכור לי פועלים, שניהן אין עוברין משום בל תלין, זה לפי שלא שכרו וזה לפי שאין פעולתו אצלו. היכי דמי, אי דאמר להו שכרם עלי, שכרו עליו הוא... לא צריכא, דאמר להו שכרם על בעל הבית", וביאר רש"י: "זה לפי שלא שכרו - ולא קרינא שכיר גביה". המשך חכמה (ויקרא יט, ג) הביא את דברי התרגום אונקלוס שתרגם את הפסוק לא תלין פעולת שכיר איתך "לא תבית אגרא דאגרא לותך עד צפרא", וביאר המשך חכמה שאונקלוס פירש את המלים "שכיר איתך" שהוא שכור על ידך. ובין לדברי רש"י ובין לדברי התרגום המיעוט לשכיר שלא נשכר ע"י המעסיק נלמד מהפסוק.

2. כך נראה מהגמ' עצמה, שמספרת (קיא, א) שיהודה בר מרימר אמר ל"שמעיה" שישכור עבורו פועלים כדי להינצל מבל תלין, והערוך כתב ש'שמעיה' היינו שמש, ומבו שאפילו אם בא לשכור פועל בכוח המעסיק אין דין בל תלין. ואפילו אם נאמר שאין ראייה מגמ' זו, מ"מ הרמב"ם (שכירות יא, ד) הביא הלכה זו "האומר לשלוחו", וכך גם לשון תלמיד הרשב"א (ב"מ שם), וכ"כ רבינו ירוחם (מישרים כט, ח"א דף פ טור ד) "ואם שכר פועלים על ידי שליח... שום אחד מהן אינו עובר", וכ"ה להדיא גם בריטב"א ותוס' רי"ד שלהלן.

3. ז"ל הח"י המיוחסים לריטב"א (ב"מ קיא, א) "תימה הוא, דהא בכל מקום שלוחו של אדם כמותו, ושמה לא אמרין הכי לחובתו. וצ"ע, דהא ליכא מיעוטא בקרא דבעינן שיהא שוכרם הוא". יש לציין שלפי המש"ח אי"ז קושיה, כיון שהפסוק אומר בפירוש שכאן לא אומרים שלוחו של אדם כמותו.

4. ז"ל התוספות רי"ד (ב"מ קיא, א) "טעמא דמילתא, דכי חזו פועלין לבעה"ב כד

עלון המשפט

פסקי דינים

הלכות בל תלין 4
פועל שנשכר שלא על ידי
המעסיק עצמו

יו"ל ע"י "מכון מענה שמחה"
בעריכת הר"ר שלום רוטמן
© כל הזכויות שמורות.

לתגובות והערות:
maanesimcha@gmail.com

בית הדין "נתיבות חיים" בארה"ק

שע"י כולל חו"מ אהל יוסף • בנשיאות הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א

בית שמש

בראשות הרבנים הגאונים:
רבי שלמה שלזינגר • רבי אברהם בוטרמן

תל ציון

בראשות הרב הגאון רבי א. דויטש

איזור הקרויות

בראשות הרב הגאון רבי אברהם בוטרמן

ירושלים

בראשות הרבנים הגאונים:

רבי נפתלי נוסבוים
רבי יצחק שובקס
רבי אברהם דרברמדיקר
רבי אברהם בוטרמן
רבי יעקב פרבשטיין
רבי צבי ברורמן
רבי יוסף פליישמן

ניתן להזמין דיונים בפל': 052-7642-346 או בטל': 02-502-3637 (בשעות 18:30-20:00)

המעסיק⁷. ויש כמה חילוקים להלכה בין הטעמים, וכפי שיתבאר בדינים הבאים.

3. אף שהרבה אחרונים הסכימו שלא חל על השני תורת שליח [וכמהלך

ציונים והערות

השני הנ"ל], אבל בטעם הדבר נאמרו כמה דרכים, ויש הרבה חילוקים להלכה בין הטעמים, כי לפי כל דרך יש רק אופן מסוים שאז אינו בתורת שליח, ועיין בזה בהערה⁸.

תלוי במחלו' תנאים אם אומר אמרו כשר. וגם להלכה קשה, שהרי כל הפוסקים פסקו שבשוכר ע"י שליח אין דין בל תלין, ואילו לעניין אומר אמרו, אפילו בגט [שאינו עניין של ממון] אינו ברור שדעת השו"ע לפסול (עיין אבה"ע קכ, ד ברמ"א), ובממון הביא השו"ע (רמז, א) להדיא את הדעה הסוברת שאפילו אם בגט אומר אמרו פסול, אבל בממון אומר אמרו כשר, ומבואר בטור שהיינו שיטת הרמב"ן שרק בגט פוסלים אומר אמרו כיון שצריך לשמה (והטור הסכים לו).

והנה בדומה לחז"י והזכור לאברהם כתב גם התשורת ש"י (ב, פו), שאחר שהביא את התוס' רי"ד ולא הסכים עמו, ביאר שהשליחות אינה יכולה לחול כיון שזו שליחות של מילי, שהרי השליח אינו עושה דבר ממשי אלא רק אומר דברים, והתשורת ש"י שאל ע"ע מה ששאלנו לעיל מאומר אמרו, ויישב שהדין של אומר אמרו כשר, הוא רק כשהמשלח פירט לשליח לאיזה סופר יאמר (והיינו שאמר אמרו לפלוני), אבל אם לא אמר לו כך לכו"ע השליחות אינה חלה, ומזה יצא לתש"י מה שכתבנו בשמו בד"ץ 5, שהדין שאין בל תלין בשכרו ע"י שליח הוא רק כשלא נקב בשמו של הפועל ובמחיר שישכור אותו, ובזה לדבריו אפילו למ"ד אומר אמרו כשר השליחות אינה חלה ואין בל תלין, שאף שדברי השליח פועלים מעשה מוגמר, שהרי הפועל נשכר למעסק על ידו, אבל מכיון שהשליח הוא זה שמחליט איזה פועל לשכור וכו', לכן נחשב שהוא נשכר לדברים ולא למעשה ממשי.

גם החתם סופר (או"ח סי' ס ד"ה גדולה) כתב שאם שכר פועל ע"י שליח ולא הזכיר שם של פועל שהוא רוצה בו, אין השליחות חלה משום "מילי", ואף שהחת"ס לא התייחס לבל תלין, אבל מ"מ כתב להדיא את הסברא הנ"ל ששליחות כזאת נחשבת מילי (הוא דן לגבי אמירה לאמירה לעכ"ם בחול בשעת הדחק, שאפשר להתיר כיון שבכ"ג אינו נחשב שלוחו). ועיין בספר טל תורה למהר"ם אריק (ב"מ קיא, א) שהביאו לעניין בל תלין, וגם הוא דן במה שהקשנו מדין אומר אמרו, וכתב שהחולקים באומר אמרו בממון הוא אפילו כשלא נקב בשם של פועל, ומכוח זה השיג על החת"ס. אכן כבר השיגו הליקוטי הערות על החת"ס הנ"ל וכתב כדברי התש"י.

והנידון הזה אם המ"ד שסובר אומר אמרו פסול אבל בממון כשר הוא דווקא כשהזכיר פלוני, הוא נידון גדול באחרונים, כי הקצוה"ח (רמז, א) למד ברמב"ן שאינו אלא באומר אמרו לפלוני וכמו התש"י, אבל הוא בעצמו כתב שבטור לא משמע כך, ועיין במילואי חושן שעוד מפרשים הבינו שלרמב"ן שמכשיר אומר אמרו בממון הוא אפילו באומר אמרו סתם. ועכ"פ קשה כמו שהקשינו לעיל, שאפילו בגט פסק הרמ"א רק שהוא ספק אם אמר אמרו בסתם אינו חל, וא"כ אין סתמו הדין לגבי בל תלין שאין האיסור קיים בנשכר ע"י שליח, והרי בספק צריך להחמיר באיסור דאורייתא כמש"כ הקצו"ח (שלט, א), וגם מהגמ"ל עצמה קשה, כי אומר אמרו בגט הוא מחלוקת תנאים, ואיך הגמ"ל סותמת שאין בל תלין?

ד"ר ג'. הגידולי שמואל (ק, ב) למד בדומה לרש"י שהשליח אינו מביא לשום תוצאה, ומוסיף רק שגם מצד המשכיר אינו כלום, שהרי גם המשכיר וגם השוכר יכולים לחזור בהם עד התחלת מלאכה, [ואף שהדין הוא שאם המעסיק חזר בו אחר הסיכום וגרם בזה הפסד לפועל הוא חייב לשלם, מ"מ זה אינו תוצאה מהשכירות אלא החיוב הוא מדין גרמי. ובאמת אם נלמד כמו הנתיה"מ (שלט, א) שסיבת החיוב של המעסיק היא משום תקנת חז"ל בשכירות פועלים, אכן א"א לומר כמו הגידולי שמואל].

אכן בשונה מהרש"י שכתב שמצד גרמי שליחות אינו נחשב שליח, הגדו"ש סובר שכלל לא צריך להגיע לגדרי שליחות, כי השליח רק מוסר לפועל שהמשלח מעוניין בעבודתו, ומסירת ידיעה זו יכולה להיעשות אפילו ע"י קוף, וא"כ הדבר היחיד שצריך להגיע לתורת שליחות הוא רק לחייב את המעסיק בד"ץ בל תלין אם יעבוד הפועל, וזה אין המעסיק רוצה כיון שזה לחובתו, וכמו שרואים בגמ' (קיא, א) ובש"ך (שלט, ב) בשם ספר חסידים שנכון הדבר לחפש עצות שלא יחול על המעסיק דין בל תלין. בדומה לדברי הגדו"ש כתב הנצי"ב בספר מרומי שדה (ב"מ עא, ב), וז"ל: "שאינן אדם עושה שליח כדי שיעבוד בלאו, ומסתמא אינו רוצה כי אם לגלות דעת שרוצה בזה השכר הקצוב, והרי זה דומה כמו שעמד הפועל בעצמו ואינו שכיר".

בספר הערות (ב"מ ק, ב) כתב כע"ז, והוסיף שזו כוונת החל' המיוחסים לריטב"א במה שכתב "דשמא לא אמרינן שלוחו של אדם כמותו לחובתו", והיינו כי זה כל מה שמועיל מעשה השליח. אמנם דבריו קשים, כי לפי ביאור זה אין טעם הדין משום דיני שליחות, אלא מצד דעת בני אדם, ולשון הריטב"א מורה שהוא מצד גרמי שליחות שלוחות לא אומרים ששלוחו כמותו. הגריש"א כתב לפי דבריו, שאם הפועל ממנה שליח שימצא לו מעסיק, אזי חלים דיני בל תלין (כיון שהפועל מעוניין שיחול דין בל תלין), ועיין בזה להלן דין 9. הגידולי שמואל הוסיף, שלפי"ז אם נשלח לעשות קניין כסף עם הפועל (לפי הנת"ל (קפב, ב) היינו ע"י כסף השליח, או בקנין סודר וכדו') תועיל השליחות, כי השליחות מועילה לא רק לחיוב.

7. ר' מנחם זעמבא (שם) הביא את דברי הריטב"א הנ"ל "ושמא לא אמרינן הכי לחובתו", וכדי לבארו כתב לחדש, שכל התחייבות של מעסיק לפועל אפשר לחלק לשני חלקים: א', עצם ההתחייבות לשלם לפועל, ב', ההתחייבות לשלם בזמן, וכשהוא שוכר ע"י שליח, כוונתו בסתם למנות את השליח רק להחיל עליו התחייבות א', אבל לא שיחיל עליו התחייבות ב'. וז"ל: "ולפום ריהטא ה"ל נראה ללמוד מדברי הריטב"א ז"ל, דענין בל תלין שאמרה תורה, אינו ענין איסור לחודא הבא מאליו, רק הוא איסור הבא מכוח חיוב ממון... משום דהשוכר כשם שמחייב עצמו בחיוב תשלומי ממון, כן מחייב עצמו בחיוב הזמן לשלם ביומו, ולכן כיון שיש עליו שני חיובים, חיוב הממון וחיוב הזמן, יש ע"ז עבירת בל תלין. אבל היכא שלא יתחייב עצמו בחיוב הזמן, אף במחויב בגוף השכירות, אין ע"ז עבירת בל תלין".

בספר פרי האדמה (שאלה ופקדון ב, ה) כתב לבאר שהשליח אינו כמו המשלח לעניין בל תלין, כי אמנם המעסיק סיכם איתו שישכור פועל לעשות את העבודה, אבל היות שהקובע מי ישלם זה לא דברי המשלח אלא דברי השליח שאמר שכרם על בעה"ב, והיינו שענין התשלום תלוי בהחלטת השליח, לכן א"א להחשיב את הפועל כשכירו של המעסיק, וז"ל: "לע"ד, התם לא עשאו שליח לתת שכרם, אלא א"ל צא ושכור לי פועלים, ולענין הפעולה ודאי הוי כמותו ואינו יכול לחזור בו, אבל לענין השכירות פעולתו (היינו התשלום), כיון שתלוי בדיבור פיו (של השליח), דהראיה שאם לא אמר להם שכרם על הבעה"ב השליח חייב משום בל תלין, ולכן לא מקרי שכיר גבי המשלח כדי שיקרא פעולת שכיר אתר".

בשואל ומשיב (שתייתא א) ביאר מצד אחר, שכדי שהמעסיק יתחייב במצות בל תלין צריך שהוא עצמו ישכור את הפועל, שהרי היא מצוה שבגופו, וא"כ צריך שהגוף שלו ייכנס לכלל המצוה - והיינו ע"י שכירת הפועל, וזה לא שייך ע"י שימנה שליח שיתחייב במצוה במקומו, והשו"מ הסביר זאת עפ"י יסוד התוס' רי"ד שמצוה שבגופו לא חל שליחות, כיון צריך שגופו יעשה את המצוה, וכיון שמצות בל תלין היא מצוה החלה על גופו של המעסיק, א"א שהיא תחול על גוף המעסיק ע"י שליחות.

8. האחרונים כתבו טעמים שונים מדוע לא שייך שליחות לשכור פועל, וכלה"ן. דרך א' הרש"ש והמראה כהן (ב"מ ק, ב) כתבו ששליחות לשכור פועל זו שליחות ל"מילי", והיינו שאפשר למנות שליח שיעשה מעשה במקום המשלח ונחשב שהמשלח עשה את המעשה, אבל א"א למנות שליח שרק ימסור מילים במקום המשלח ויחשב שהמשלח אמר את המילים (ראה גמ' גיטין סו, ב). המ"כ לא הסביר מדוע שליחות לשכור פועל נחשב מילי בלבד ולא עשיית מעשה, אבל הרש"ש הסביר עפ"י הש"ך (שלט, יד) שכיון שפועל שנשכר אינו משכיר את גופו אלא רק מתחייב לעבוד, שהרי פועל יכול לחזור בו בחצי היום, א"כ נחשבת השכירות כ"מילי". ויש להעיר עליו מלשון הב"ח (שלט, ו) בנידונו: "ואע"ג דבכל התורה כולה שלוחו של אדם כמותו, והכי נמי **ודאי שניהם אינן יכולין לחזור לא השכיר ולא הבעל הבית**", והיינו שהיה פשוט לב"ח שא"ז מילי בעלמא, כיון שהשליח עושה מעשה ממש בשכירת הפועל והמעשה חל כאילו עשה המעסיק, ופשוט שכוונת הב"ח במש"כ שהפועל אינו יכול לחזור היא רק מצד חלות השכירות, כי אעפ"י שפועל יכול לחזור בו, מ"מ אין זה אלא היתר צדדי וכוח מיוחד שנתנה לו התורה לבטל את השכירות, אבל השכירות מצד עצמה חלה ומחייבת. וגם לולא דברי הב"ח יש להעיר על דברי הרש"ש, שלפי דבריו תחול השליחות בדבר האבד, כיון שלפי הרבה פוסקים (עיין גליון 102 דין 9) אין הפועל יכול לחזור בו בדבר האבד, וא"כ אי"ז מילי בעלמא. ועוד, בעושה שליח לשכור קבלן יהיה דין בל תלין, כיון שאין לקבלן לחזור זכות בו וא"כ לרש"ש אי"ז מילי בעלמא. כמו"כ, לפי הרש"ש אם המשלח אמר לשליח לשכור פועלים בקנין, לאלו הסוברים (עיין ש"ך שלט, יד וגליון 101 דינים 3 ו7) שאם עשו קנין א"א לחזור בו תחול השליחות, (וכן העיר עליו ר' מנחם זעמבא שם).

דרך ב'. החזון יחזקאל (ב"מ י, א בחידו') ביאר, שהרי כל מהות שליחות היא שמעשה השליח נחשב למעשה המשלח, וכיון ששכירות פועל אין בה מעשה ממש אלא אמירה בלבד, לכן א"א לייחס זאת למשלח, וכסברא זו כתב בספר זכור לאברהם (על הרמב"ם שכירות יא, ד) "שהרי בשכירות אין בו שום מעשה אלא דברים שאומר להם לעשות מלאכתו ומילי לא ממסרן לשליח". ההבדל ביניהם לבין הרש"ש, שהרש"ש דיבר מצד התוצאה של פעולת השליח, שהיא קניין דברים בעלמא ולכן זה מילי, משא"כ הם דיברו מצד הפעולה גופה שהיא רק אמירה בעלמא בלי פעולת קניין וכדו'. אבל החז"י נדחק מאוד ליישב מדוע לא תועיל שליחות באופן שנשלח למשון כלי אומנתו של הפועל, וה"ה אם נאמר לו לעשות קניין אחר.

בנוסף קשה על הרש"ש והחזון יחזקאל, כי מבואר באחרונים (רע"א גיטין לב, א; נוב"י יו"ד תניינא קמז) שלמאן דאמר בענין גט ש"אומר אמרו" כשר, אפשר לעשות שליח על מילי, וא"כ איך הגמ' כותבת בסתם שבשכרו ע"י שליח אין דין בל תלין, והרי זה

4. לפי רוב הסוברים כמהלך השני, מכיון שהשני אינו נידון כשליח, והמעסיק עצמו לא שכר את הפועל, לכן נחשב שהפועל עבד מעצמו בלי הסכם עבודה, והוא נידון כמו "יורד לשדה חבירו" ולא כשכיר רגיל¹⁰. אכן בראשונים ובפוסקים מוכח שגם הנשכר ע"י שליח מקבל שכר כפי שקצץ המעסיק מתחילה ואין דינו בזה כיוורד¹¹, ולכן צריך לומר שגם לפי הסוברים כמהלך השני שהוא נידון כיוורד, מ"מ אין זה נוגע לגבי גובה השכר שמקבל הפועל, ואפילו אם כל הפועלים מקבלים פחות שכר, המעסיק חייב לשלם לפועל כפי שאמר מתחילה [וגם השליח

צינונים והערות

אכן אף שאין הדבר מפורש בדברי האחרונים האחרים, אכן לפי כל אלו שביארו שאין מועיל שליחות מצד הלכות שליחות, לכאורה הדבר מוכרח, שכיון שהפועל עבד בלי שנשכר ע"י המעסיק הוא נידון כיוורד.

11. הגמ' (ב"מ עו, א) דנה במעסיק שאמר לשליח לשכור לו פועל בד' זוזים, והשליח אמר לפועל שיקבל שכר ג' זוזים, והפועל ענה לו "כמו שאמר בעה"ב", האם אומרים שהפועל הסכים לסכום שאמר השליח ומקבל ג', או שדעתו לקבל כמו שאמר בעה"ב והוא מקבל ד', והגמ' לא הכריעה, וכתבו הפוסקים שהיא איבעיא דלא איפשטא ולכן אין מוציאים מיד המוחזק. ולכאורה לפי הפוסקים הנ"ל, כיון שהפועל נשכר ע"י שליח והוא נידון כיוורד, אין כאן מקום להסתפק, ובוודאי יקבל ג' כדן יורד. ואין לומר שהגמ' מדברת במקום שכל הפועלים נשכרים בד' ולכן גם מדין יורד הוא אמור לקבל ד' (לולא הצד שהתרצה לדברי השליח), כי ברי"ף (מו, א) וברא"ש (ו, א), ובנימוק"י (שם על הרי"ף) כתבו להדיא שהגמ' מדברת גם כשעבודת הפועל שווה רק ג', וא"כ אם הוא נידון כיוורד מה הצד שיקבל יותר ממה ששווה עבודתו?

ויותר ניתן להוכיח כך מהש"ך (שלב, יד), שהביא להלכה את דברי הראשונים, ופסק לפי זה שאם הפועל תפס ד' משל המעסיק אין מוציאים מידו, וז"ל: "הוא בעיא דלא איפשטא ופסקו הפוסקים לקולא... ולפ"ז אם תפסו פועלים ד' לא מפקינן מיניהו... ואפי' אין מלאכתן שווה ד' מהני תפיסתן, לפי מה שכתבו הרי"ף והרא"ש ונמוקי יוסף דמבעי ליש"ם נמי אפי' באין מלאכתן שווה ד', מאחר שאמר בעה"ד ד' ואמרו כמו שאמר בעה"ה, ואפשר דאפי' כולם נשכרים רק בג' מבעיא ליש"ם מאחר שאמר בעה"ד ד' ואמרו כמו שאמר בעה"ה, וכן משמע מל' הרי"ף והרא"ש ונמוקי יוסף". ופשוט שא"א ליישב זאת אם נאמר שהנשכר ע"י שליח דינו כיוורד לכל דינו.

וכן מוכח ברמב"ן (ב"מ ק"ה, א) שכתב וז"ל: "שכרו לעשות בשל חברו והראהו בשל חברו, אי פריש שכר על נותן לו משלו, ואי לא פריש אין לו עליו כלום, ובעה"ג גופיה, אי עבדיה שליח נותן לו שליחותו, ואי לא יורד לתוך של חברו שלא ברשות הוא", ומפורש בדבריו שבעשאו שליח אין לו דין יורד.

12. נוסף על הסוברים כמהלך הראשון או השלישי שלדעתם הפועל נידון כשכיר רגיל, הבית מאיר (י"ד שלו, ז) כתב כדבר פשוט שהנשכר ע"י שליח יש לו דין של פועל רגיל, והסביר "דמישמע בהלכות פועלים שלא נאמרו חילוקים אלא בשינה", וכוונתו שפשוט הסוגיא בגמ' (ב"מ עו, א) וטושו"ע (סי' שלד) היא שרק אם שינה השליח מדברי המעסיק אז בטלה הקציצה והפועל נידון כיוורד, אבל אם לא שינה השליח נידון הפועל כשכיר רגיל, [ומזה למד לענין שליח ללוות שהמשלח חייב מדין לוה ממש ולא מדין ערב]. גם המהריט"ק (החדשות סי' יז ד"ה ועוד) היה לו פשוט שמעשה השליח "בודאי הגמור כל מה שעשה עשוי" והפועל נידון כשכיר רגיל. ובהכרח שהפוסקים האלו (וגם הדברי משפט שלהלן) למדו בגמ' שלא כפי המהלך השני שהשליחות לא חלה.

ויש להוכיח שגם הדברי משפט (הפת"ש שהביאו) סובר שמי שנשכר ע"י שליח אינו נידון כיוורד כלל, כי הוא דן (פת"ש שלו, א) בפועל שנשכר ע"י שליח אם צריך לשלם לו כסף דווקא כשאר פועל, או שאפשר לשלם לו בשווה כסף, ותלה זאת במחלו רש"י והרשב"א בטעם שצריך לשלם לפועל כסף דווקא, וכתב שלפי הרשב"א שהטעם הוא מכיון שהפועל נשכר ע"ד שיקבל כסף דווקא, גם הנשכר ע"י שליח נשכר על דעת זה ודינו בכסף דווקא, ואילו לדברי הפוסקים הנ"ל שהוא נידון כיוורד, אין ספק שאפשר לשלם לו בשווה כסף כמו כל יורד (כמש"כ החזו"א (ב"ק סי' כ"ב סק"ו ד"ה ואמנם), וכמו שמדויק מלשון קצוה"ח (ע"ה סק"ג ד"ה ואפילו)). והראה הזאת כתבו גם בספר משפטי חושן (שלט, אור אפרים סק"ז).

ולכאורה ניתן להוכיח שזו גם דעת הקצוה"ח שהנשכר ע"י שליח אינו נידון כיוורד, כי הנה במשנה (ב"מ פג, א) מסופר שר' יוחנן בן מתיא שכר פועלים ע"י בנו, והבן קצב להם מזונות, וציווה עליו ר"י בן מתיא למהר ולהודיע להם שיש להם מזונות רק כפי המקובל, ובקצוה"ח (ס, ג) הביא שהתומים (שם, ה) תמה: "ומה כל החרדה, הא היה ליה דבר שאין לו קצבה דמזונות אינו קצוב ואין כאן חיוב", ותיירץ הקצו: "ולי נראה דודאי בפועל צריך ליתן דמים שנתחייב הן בדבר שלא בא לעולם הן בדבר שאין לו קצבה, דשכירות נקנה בדיבור", ואם כפי הפוסקים הנ"ל הרי אין ההתחייבות חלה כלל עפ"י דין כיון שאינו שכיר ממש. ואין לומר ששם היה מדובר בשכירת פועל מסוים, שאז לפי התשורת ש"י יש דין שליחות, שהרי הלשון במשנה הוא "צא שכור לנו פועליך", והוא ממש כלשון הברייתא

דרך ד'. החלקת יואב (אהע"ז סי' ל) ביאר בדרך מיוחדת יותר, שהחסרון בשכירת פועל ע"י שליח הוא כלל לא דיני שליחות, אלא ששליח [גם אם יש לו דיני שליחות לכל דבר מ"מ] כלל אינו יכול להחיל על הפועל דין 'שכיר', ורק אם המעסיק עצמו שוכר את השכיר אז נחשב שהוא שולח. וההסבר בזה הוא עפ"י דין 'בעלים באמירה' (ב"מ צד, ב), והיינו בדין בעליו עמו, שמיד שהבעלים הסכים באמירה בלבד לעבור עבור השואל הוא נחשב כבר "שאלה בבעלים", אף שהבעלים יכול לחזור בו, ופירשו הר"ן והנמוק"י את טעם הדין (לשון הנמוק"י נד, ב מדפי הרי"ף) "ובאמירה בעלמא חשוב נשאל דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה... שאין כאן ענין לקנין אחר", והיינו שהגם שהוא יכול לחזור בו כל אימת שירצה, אבל מכיון שאם יחזור בו יעבור על דין 'מחוסר אמנה' אנו מניחים שבוודאי לא יחזור בו, וזה מספיק שייקרא כבר נשאל לשואל, ובזה הסביר החלק"י את הדין אצלנו, שרק אם המעסיק עצמו שוכר את הפועל, אזי כיון שאם הפועל יחזור בו יחול עליו דין מחוסר אמנה (כי אפילו שפועל יכול לחזור בו בכ"ז הוא נחשב מחוסר אמנה), לכן זה מספיק שייחשב הפועל שכירו, אבל אם הוא נשכר ע"י שליח שאין עליו דין מחוסר אמנה, אין הפועל יכול להיחשב כשכירו, וכמו לענין 'בעליו עמו' שהקובע הוא אם הבעלים והפועל ייחשבו מחוסר אמנה אם יחזרו בהם. (זה שונה מאוד ממה שהבאנו לעיל מהתוס' ר"ד, כי התוס' ר"ד פטר בגלל שאין לפועל סמיכות דעת, ומשא"כ החלקת יואב פטר בגלל שהמשכיר אין לו סמיכות דעת).

אמנם, לפי מה שכתב י"ב שבקבלו או בפועל בדבר האבד שאין לו זכות לחזור בו כמו שהבאנו בעלונים הקודמים (עלון 100 דין לגבי קבלו, ודין 102 דין לגבי פועל בדבר האבד), אפילו אם הפועל הושכר ע"י שליח יהיה בל תלין. החלק"י התקשה גם בעצם היסוד שלו שהנשכר ע"י שליח אינו נקרא 'שכיר', שאולי קניין התחלת מלאכה מגדיר את הפועל כשכיר, וא"כ יהיה בל תלין אפילו אם נשכר ע"י שליח. החלק"י יישב שהתחלת מלאכה אינה קניין מה"ת, אולם דבר זה צ"ע, כי כבר הבאנו שהרבה פוסקים וביניהם החזו"א סוברים שהתחלת מלאכה הוא מדין קניין כסף, ועוד, שאפילו אם הוא מועיל רק מדרבנן, מ"מ מסתבר יותר לומר שאחרי שרבנן תקנו את הקניין הרי"ז מגדיר את הפועל כשכירו של המעסיק, ועכ"פ לא גרע ממחוסר אמנה שמגדיר את הפועל כשכיר. בנוסף, גם אם התחלת מלאכה אינה קנין להפוך את הפועל לשכיר, אולם בוודאי שמשעת התחלת מלאכה הפועל הוא מחוסר אמנה אם הוא חוזר בו, וכמו שהוכחנו בעלון 49 דין 6 שגם המבטיח ע"י שליח הוא בגדר מחו"א עכ"פ אחרי שנודעה הבטחתו לשני ושכר פסקו המחבר והרמ"א, וכך נראה להדיא בגמ' (ב"מ מט, א) במעשה של ר' יוחנן בן מתיא, שדנה להדיא בשוכר ע"י שליח, שעכ"פ משעת התחלת מלאכה יש סמיכות דעת. וגם מה שלמד שהפועל בבעלים באמירה הוא בגלל מחוסר אמנה הוא מחלוקת ראשונים, כי הבאנו 105 גליון (4 הערה) שהגהות אשר"י לא למד שדי במחוסר אמנה שיהיה שואל, וא"כ נופל כל יסוד הפקט של החלק"י.

גם המנחת שלמה (א, עח ד"ה ועל עיקר) התקשה על החלק"י בקושיות אחרות, כי טען שלפי החלקת יואב אם שכרו בכתב [והפועל לא השיב לו] לא יעבור על בל תלין, והיה פשוט לו שיש בל תלין. כמו"כ, אם הפועל לא אמר למעסיק שהוא בטוח יעבור בשבילו, פשוט להגרש"ז שיש בל תלין, ולפי החלק"י לא יעבור כיון שאין מחוסר אמנה.

9. אבל לפי התוס' ר"ד והמש"ח שאין בל תלין מסיבה צדדית, וכן לפי הב"ח והקול אליהו, הגרמ"ז, הפרי תבואה והשו"מ, שהשליחות אינה חלה לענין בל תלין אבל היא חלה על עצם השכירות, בוודאי נידון כפועל רגיל.

10. חלק מהאחרונים (כגון החלקת יואב, הנצי"ב והחזו"א (ספר הזכרון וזאת ליהודה גרוס) עמ' תמג)) כתבו בפירוש שאם אין שייך שליחות בשכירת פועל, אזי נחשב שהפועל עבד בלי קציצה, ולכן הוא מקבל שכר כיוורד בלבד ולא כשכיר, ולכן לא שייך דין בל תלין. וז"ל החלק"י (ד"ה ומעתה יתבאר): "שוב הוי פעולתו כמו שעושה ע"ד עצמו". וז"ל הנצי"ב: "הרי זה דומה כמו שעמד הפועל בעצמו ואינו שכיר". וז"ל החזו"א: "ולפי"ז בשוכר ע"י שליח אין החיוב (לשלם) מדין פועל, אלא כיון שעשו צריך לשלם להו אחרי שגילה דעתו לשלם בהשואת שליח", ועי"ש שהסתפק בטעם הדבר שהוא נידון כיוורד, "אי טעמא משום דאין בזה שליחות, או משום דבסתמא אינו מתחייב עצמו אלא לכשיעשו משלם", ולפי דבריו אלו אין הדבר פשוט שכל מי שנשכר ע"י שליח אינו נידון כשכיר, כי לפי הצד השני אם המעסיק מינה שליח מתוך כוונה ברורה שישכור פועל בדין שכירות פועלים לא יהיה הפועל נידון כיוורד.

אופנים שיש בל תלין בפועל שלא נשכר ע"י המעסיק עצמו

5. אם המעסיק אמר לשליח שישכור עבורו פועל פלוני, ולפועל ההוא יש מחיר קבוע ותנאים קבועים, והשליח לא היה צריך איתו לנהל שום משא ומתן, יש מי שחידש, ונראה שהרבה פוסקים סוברים כן, שיש דין בל תלין אעפ"י שנשכר ע"י שליח, כיון שהשליח רק העביר את רצון המעסיק ולא הוצרך להחליט בעצמו איזה פועל ובאיזה מחיר, והרי זה נחשב כאילו המעסיק עצמו שכר את הפועל¹³. אכן דברי חלק מהפוסקים הנ"ל אינם מסכימים לזה¹⁴.

6. אם המעסיק שכר את הפועל ע"י מכתב או ע"י הודעה אלקטרונית, אף שלא דיברו ביניהם כלל, והפועל אף לא השיב תשובה חיובית למעסיק, מ"מ לדעת כמעט כל הפוסקים יש דין בל תלין על המעסיק, כיון שהפועל הושכר ישירות על ידו¹⁵. ויותר מזה נראה, שאפילו אם המעסיק הודיע [בעצמו או ע"י מכתב] לקבוצת אנשים שמי מביניהם שיעשה עבורו את העבודה הוא ישלם לו, ואחד מהם עשה את העבודה בלי לדבר איתו כלל, יעבור המעסיק על בל תלין אם לא ישלם לפועל בזמן¹⁶.

7. הדין של "שכרו ע"י שליח" נאמר רק כשלא היה סיכום נוסף בין

המעסיק ובין הפועל, אבל אם לאחר הסיכום עם השליח חתם הפועל על חוזה עם המעסיק¹⁷, וכן אם סיכם שוב עם המעסיק שיעבוד עבורו¹⁸, הרי זה נחשב שהמעסיק עצמו שכר אותו, ויש דין בל תלין על המעסיק. והדין כך הוא גם היה סיכום נוסף באמצע תקופת העבודה, שמאותו זמן והלאה אם המעסיק יאחר את התשלום יעבור על בל תלין, אפילו שמתחילה הייתה השכירות ע"י שליח. ולכן חברה שיש לה ממונה על כוח אדם ששוכר עבורה פועלים, וכן חברה שמשתמשת בחברה אחרת לשכירת פועלים, כיון שהפועל מסכם בנוסף עם החברה עצמה, יש על החברה דיני בל תלין. וכן הדין באדם ששכר נהג מונית עבור אדם אחר, והנוסע ישלם על הנסיעה, אם הנוסע מסכם עם הנהג לאן לנסוע וכו', נחשב שהוא שכר את הנהג ויש עליו דיני בל תלין¹⁹.

סיכום על שכירות עם פועל של המעסיק או של השכיר

8. אם המעסיק יש לו פועל בשכר שחלק מתפקידו הוא לשכור פועלים ולחתום איתם חוזה, נראה שלפי הרבה פוסקים יש על המעסיק דין בל תלין, אפילו אם הוא בעצמו לא התעסק בשום צורה עם הפועל, כיון שבזה שונה דינו של פועל המעסיק משליח סתם²⁰. וזה טעם נוסף שיש בל תלין בפועל שנשכר ע"י הממונה על כוח אדם בחברה.

ציטוטים והערות

בפועל שהושכר ע"י שליח בגלל שלא מועיל בזה שליחות, בשכר ע"י מכתב וכדו' לא יהיה כזה חסרון. ואפ"ל לפי התוס' ר"ד שביאר שכיון שהמעסיק לא דיבר ישירות עם הפועל לכן אין לפועל סמיכות דעת שהמעסיק ישלם לו בזמן, אבל כאן שהמעסיק עצמו שכר אותו, יש לפועל סמיכות דעת, ובפרט בזמננו שלפי החוק השארת הודעה אלקטרונית או תא קולי וכדו' גם מחייבת.

16. אף שהפועל לא סיכם כלום עם המעסיק, והמעסיק אפילו לא יודע מי עושה את העבודה, מ"מ כיון שהמעסיק עצמו שכר אותו לעבודה הוא נחשב כשכיר, ואפשר להוכיח כך מהדין שמצאנו בגט (גיטין טו, א. ועי"ש בתוס' ד"ה כל השומע, ובשו"ע קמא, יט. ועי"ש ב"ש סק"ז), שאם הבעל אמר 'כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי', ושמע אחד וכתב גט, חל הגט, והסביר הקצוה"ח (סא, ג) הטעם שנחשב שמינה כל אחד ואחד, ומי שעשה כך בסוף נחשב שעשה בשליחותו.

17. וכנ"ל ששכירות בכתב נחשבת שכירות פועלים גמורה.
18. כי שכירות פועלים חלה בדיבור בלבד, ולכן נחשב הדבר כאילו המעסיק עצמו שכר את הפועל. וכמו שכתבנו כך גם נוטה דעת המשפטי חושן (הערה טו), וכתב החמ"ד מספק, אבל לא נראה שיש סיבה להסתפק בזה.

19. ועיין בחשו"ק חמד (ב"מ קי, ב) מעשה ברופא שהוזמן ע"י מיישה עבור רב גדול שחש ברע, וכתב כמש"כ, שכיון שבסוף הרב החולה דיבר בעצמו עם הרופא, ובכך הראה שרצה שהרופא יטפל בו, לכן נחשב כאילו החולה שכר את הרופא, וחלים עליו דיני בל תלין.

20. מצאנו בגמ' (ב"מ י, א) שלפעמים דינו של פועל שונה מדין שליח, כיון שיד פועל כיד בעל הבית. לדוגמא, אם שלח שליח להגביה עבורו מציאות אינו זוכה (כיון שהוא חב לאחריו, ולרוב הפוסקים א"א לחוב לאחרים אפילו ע"י שליח, וכמו שנפסק בשו"ע סי' ק"ה), ומאידך, אם שכר פועל ללקוט מציאות עבורו, מבואר בגמ' הנ"ל שהמעסיק זוכה במציאות שהגביה הפועל עבורו, מטעם "שאני פועל דידו כיד בעל הבית", והסביר הנתיה"מ (קפח, א) שפועל אינו נלמד מפרשת שליחות, אלא הוא דין מיוחד כיון שהוא היד של בעה"ב, וכ"כ ר' שמעון (ב"מ סי' יב): "הטעם דמהני יותר מכל מגביה לחבירו הוא בפשיטות משום דיד פועל כיד בעה"ב ממש, היינו כיון שנמכר לו לענין זה, הרי הוא כידו ממש, ועדיף משאר שליח דעלמא", וכן ביאר החזו"א (ליקוטים סי' כ) שבעה"ב יש לו קנין בפועל, ולכן הוא זוכה ממילא במה שהפועל עושה עבורו, כיון שהוא ממש כידו. וכן מצאנו במהר"ט אלגזי (בכורות כב, ב סק"נ ד"ה ואפשר ליישב), שגם דבר שאין שייך בו שליחות אפשר לעשות ע"י פועל כיון שידו כיד בעה"ב (ולכן סובר שאף עכ"ם פועל יכול להיות שליח וכמו המחנ"א שלוחיון, יא), וז"ל (שם כג, א ד"ה ויש ללמוד): "הרי בהדיא דעבדו שאני דנעשה שליח אף במלתא דליתיה, ואף בדבר שאינו נעשה ע"י שליח, וא"כ נראה דה"ה פועל דגופו קנוי לבעה"ב, דשכירות ליומיה ממכר הוי, דחשיב ידו כיד בעה"ב, ואפילו בדבר שאינו נעשה ע"י שליח, הפועל נעשה שליח כדן עבדו", ועי"ש שהוכיח כן מהגמ' שהבאנו ומעוד סוגיות.

ולכא"ל הדין נכון לרוב הטעמים שנאמרו למה אין בל תלין בשכר ע"י שליח, וכלה"ן. לפי הטעם של התוס' ר"ד, שאין סמיכות דעת לפועל שיקבל כספו בזמן כשנשכר ע"י שליח, מסתבר מאוד לומר שאם נשכר ע"י פועל המעסיק שזה תפקידו לשכור פועלים

בשכרו ע"י שליח "צא שכור לי פועלים". אכן לפי המגן שאול (סוס"י קח) והחשן אהרן (קפב, ב) שביארו בגמ' שהבן היה שותף של אביו, אין הוכחה מדברי קצוה"ח.

13. כבר הבאנו לעיל שהתשורת ש"י ביאר הטעם ששליחות לשכור פועל נחשבת שליחות של 'מילי', כי שכירת פועל אינה נעשית אלא ע"י אמירת דברים בעלמא, ולכן לא תופסת בזה אפילו שליחות רגילה [לא רק שליח לעשות שליח], ונחשב שהפועל כלל לא הושכר ע"י המעסיק. אכן התש"י הוסיף, שכל זה דווקא אם השליח צריך להחליט איזה פועל לקחת או כמה ישלם לו, שאז השליח הוא זה ששוכר את הפועל, אבל אם המשלח פירט דברים אלו לשליח והשליח לא היה צריך להחליט בעצמו כלום, בזה כיון שמוטל על השליח רק להודיע לפועל שהמעסיק מעוניין שיעבוד עבורו, כלל לא צריך לתורת שליחות, ונחשב שהמעסיק עצמו שכר את הפועל, והיה עליו דין בל תלין ככל פועל. התש"י הביא פסק דומה מהמחנ"א (שלוחין ס"ס ח), שפסק במי ששלח שליח למכור חפץ זה לפלוני, שנחשב כאילו המשלח עצמו מכר את החפץ, ולא מחשיבים שהשליח מכר את החפץ, כיון שהוא רק הודיע לקונה על רצון המוכר למכור. גם החת"ס שהבאנו לעיל כתב שאם המשלח פירט באיזה פועל הוא מעוניין אין חסרון של מילי כיון שנחשב ששכר את הפועל בעצמו. (וכ"כ הנת"י קפב, ב לענין שכירות פועלים).

14. התש"י עצמו חידש כן רק בגלל שהוא סובר שהחסרון בשליחות הוא משום 'מילי', אבל לפי התוס' ר"ד הסובר שהחסרון הוא לא משום 'מילי' אלא בגלל שהנשכר ע"י שליח אין לו סמיכות דעת שישלמו לו בזמן, עדיין לא יהיה בל תלין, ולכן הקדים התשורת ש"י לומר שלא נראה לו לפרש כמו התוס' ר"ד. והנה זה פשוט שדין התש"י נכון גם לדעת הפרי תבואה, שהרי השליח אין בידו שום החלטה עצמית, ובכה"ג מוכח בפרי"ת שהפועל נחשב שכירו של המעסיק ויש דין בל תלין.

אמנם, בדעת ה"ב, הגר"מ, הנצי"ב והגידולי שמואל, אפשר להסתפק אם יחלקו על התש"י. כי לכא"ל ה"ב יכול להסכים לתש"י, כי המיעוט של הפסוק הוא רק בנשכר ע"י שליח, ולפי התש"י והמחנ"א, בכה"ג אליבא דאמת נשכר הפועל ע"י המעסיק עצמו ולא ע"י השליח, וע"ז לא שייך מיעוט הפסוק. וכן יתכן אליבא דהגר"מ, כיון שבאופן זה נחשב לפי התש"י שהמשלח עצמו שכר את הפועל ולא השליח, וא"כ גם יחול עליו דין בל תלין. וכן לפי הנצי"ב והגידולי שמואל יתכן מאוד כמו התש"י, כי בזה אין דין שליחות בכלל, ולכן גם לא צריך השליח להחיל על המעסיק דין בל תלין, והחיוב חל מאליו כמו על כל שוכר פועל. אכן החלקת יואב יחלוק בוודאי על התש"י, כי סו"כ לא נפגש הפועל עם המעסיק ודיברו רק ע"י אדם אמצעי.

יש לציין, שהנידון של התש"י היה בחולה ששלח שליח לרופא להביאו שיטפל בו, ולמש"כ בדינים הבאים יש בזה בל תלין מצד אחר, כיון שהחולה התעסק ישירות מול הרופא אחרי שהשליח שכר איתו, וכה"ג אי"ז נחשב שכרו ע"י שליח, ולכן במקרה שלו לכונ"ע יעבור החולה על דין בל תלין אם לא ישלם בזמן.

15. הטעם בזה, כיון שהפועל הושכר ישירות ע"י המעסיק. וכ"כ החזו"א (שם), וכך היה פשוט להגרשז"א הנ"ל, ולכן הקשה על החלקת יואב הנ"ל, שלפי דבריו יוצא שאין בזה בל תלין, כיון שאין סמיכות דעת שהפועל יעבוד בסוף שהרי לא אישר לו סופית שיעבוד. וכבר כתבנו שיטת החלק"י צ"ע. ולכן כל אלו שביארו הטעם שאין בל תלין

9. אם שכר את השכיר ע"י שליחו של השכיר, ולא סיכם עם השכיר עצמו, לפי הרבה שיטות יש דין בל תלין²¹. ואם שכר את השכיר ע"י פועל של השכיר, וכגון שהנוהל של השכיר הוא שמסכמים עם המזכיר שלו וכדו' ולא איתו ישירות, וכמו שמצוי אצל רופאים, פשוט שיש דין בל תלין אם המעסיק לא משלם בזמן, אפילו שלא סיכם ישירות עם השכיר²².

שכר ע"י אשתו או ע"י ילדו

10. החפץ חיים הסתפק באשה נשואה (שנשואת ונותנת בתוך הבית כמו סתם נשים בזמננו²³) ששכרה פועל, אם דינו של הבעל כשכר ע"י שליח שאין בו בל תלין, או שיד האשה כיד הבעל וחלים על הבעל דיני בל תלין²⁴. הערוך השולחן כתב בפשיטות ש"אשתו כגופו"²⁵. ונראה שהדין בזה תלוי בטעמים שנאמרו בפטור של שכרו ע"י שליח, ראה בהערה²⁶. כמו"כ לפי רוב הפוסקים שהבאנו בדין 8 שהשוכר ע"י פועל בשכר יש לו דין בל תלין, יהיה הדין כך גם בבעל שאשתו שכרה פועל.

ציונים והערות

ולכל הדעות אם שכר ע"י בנו או בתו הגדולים הרי זה כשכר ע"י שליח²⁷.

אם המעסיק הוא לא הבעלים של העבודה

11. מבואר בגמרא שאם אדם שכר פועל שיעבוד ברכושו של חברו, ואמר לפועל שהוא ישלם ולא זה שעובדים אצלו [שכרך עלי' בלשון הגמרא], יש עליו דין בל תלין, וכתבו הפוסקים שכך הדין אם שכר אותו לעבוד אצל חברו ולא אמר לו 'שכרך עלי', אם הפועל לא ידע שמדובר ברכוש של אדם אחר הרי זה כאילו אמר שכרך עלי, והוא חייב בשכרו ויש דין בל תלין²⁸.

12. החפץ חיים חידש, שאם אדם שכר פועל שיעבוד בדבר ששייך לאחר, אבל זה ששכר את הפועל ממונה על הדבר ועל תשלום השכר, יש עליו חיוב בל תלין, אף שהוא לא משלם מהכסף שלו אלא מדמי בעה"ב והפועל ידע זאת מראש, ואף שאין לו שליטה מלאה על הכסף של בעה"ב²⁹. לדוגמא: אשה ששכרה משרתת וכדו' בהסכמת בעלה

שיש לו תנאים קבועים יש בל תלין, א"כ ברופא יהיה בל תלין, כי המציאות היא בדר"כ כך שהמזכירה רק קובעת את סדר התורים, ואינה מעורבת בקביעת המחירים. ותמוה מה שהעיר בקובץ בית אהרן וישראל (ניסן, אייר תשנ"ג עמ' קמד) שאין בל תלין במי שמזמין שירות דרך המזכירה של נותן השירות כיון שנחשב שוכר ע"י שליח.

23. כמבואר ברמ"א (סב, א).

24. דברי הח"ח הם בנתיב החסד (י, ז). הח"ח הביא ראייה בשם גדול א' מהגמ' במנחות (צג, ב), שמבואר שם שצריך מיעוט מיוחד שאשה אינה יכולה לסמוך על קרבן בעלה במקומו (ע"ש בתוס'), והגמ' אומרת שהגם שיש כבר לימוד מפסוק ששליח אינו יכול לסמוך עבור משלחו, עדיין צריך לימוד נוסף שגם אשתו אינה יכולה לסמוך עבורו, והטעם לכך הוא "אבל אשתו דכגופיה דמאי אימא תיסמך". ולולא דבריו היה נראה לי, שאולי הוא תלוי במחלוקת הראשונים אם הבעל יכול לזכות את העירוב לשאר בני החצר ע"י אשתו, כי לאלו הסוברים (כמו תוס' ב"מ יב, ב) שאינה יכולה לזכות עבורם כיון שידה כיד בעלה (אם אין לה בית משל עצמה), מבואר שהיא ידא אריכתא של הבעל, משאי"כ לראשונים הסוברים שאפשר לזכות על ידה, והיינו בגלל שפוסקים כרבנן (קידו"ג, כג, ב) שיש קנין לאשה בלא בעלה, א"כ אינה ידא אריכתא של הבעל. אכן יש לחלק, כי שם בא הבעל לזכות את החפץ של העירוב לאחרים, וכדי לעשות זאת צריך שידו של המזכה יכול לזכות לעצמו, משאי"כ בנידוננו שאינו תלוי אם האשה יכולה לזכות לעצמה, אלא אם היא נחשבת כשליח או שנחשבת כמו בעלה, וזה אינו קשור עם דיני קניינים.

יש לציין שלפי מש"כ להלן דין 12 שלדעת הח"ח האשה היא בכלל חיוב בל תלין, נמצא שבמקרה כזה אם לא ישלמו בזמן יעברו גם האשה וגם בעלה על בל תלין.

25. ז"ל הערוה"ש (שלט, ט) "אם אשתו שכרתה פועל עובר בבל תלין דאשתו כגופו דמי". גם בספר יפה ללב (כרך ד, שלט, ד) פסק כן, כי אחר שהביא שאהלי יאודה הסתפק כהח"ח, כתב בפשיטות שכיון שיד אשה כיד בעלה לכן הבעל עובר על בל תלין.

26. כך נראה לומר, כיון שלפי אלו שביארו הטעם בשכר ע"י שליח שאין בל תלין בגלל שלא שייך בזה שליחות, א"כ באשתו שנו"ב בתוך הבית שלא צריכה מינוי שליחות, אין שום סיבה שתהיה בכלל "שכרו ע"י שליח", והיה פשוט שהבעל יעבור. וכך לפי שאר הטעמים, וכפי שכתבנו לעיל (הערה 20) לגבי שכר ע"י הפועל שלו. ורק לפי הטעם של התוס' רי"ד יש להסתפק, שאולי יש חסרון של סמיכות דעת מצד הפועל אם סיכם רק עם האשה. וב"ה ראיתי שגם השבט לוי (ז, רלב, ד) הלך בדרך זו לתלות את הדין של אשתו בטעמים שנאמרו.

27. כ"כ הערוה"ש, ולכאן כו"ע מסכימים לו, וזה כמש"כ בהערה 24 לגבי זכיו עירוב ע"י אשתו, שהגם שא"א לזכות עירוב לאחרים ע"י ילדיו הסמוכים על שולחן, מ"מ הם נחשבים שליח של אביהם, וכדי שמעשיהם יחולו הם צריכים למינוי שליחות כמו כל שליח. (ועיין חשן אהרן קפב, ב מה שדן בזה).

28. על הברייתא (ק, ב) "האומר לחבירו צא שכור לי פועלים שניהן אין עוברין משום בל תלין", ביארה הגמ': "היכי דמי, אי דאמר להו שכרם עלי, שכרו עליו הוא, דתניא השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חברו, נותן לו שכרו משלם... לא צריכא, דאמר להו שכרם על בעל הבית". וכתבו הפוסקים ונפסק בשו"ע (שלט, ז) שהוא הדין גם אם שכרו בסתם, וז"ל המחבר: "ואם לא אמר שכרם על בעה", אפילו לא אמר להם שכרם עלי, אלא שכרם סתם, הוא חייב בשכרם, לפיכך הוא עובר משום בל תלין", והוסיף הרמ"א: "מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו, אין השליח עובר בסתם".

29. כן פסק האה"ח (י, ז), וז"ל "בד"א בשליח בעלמא, אבל מי שהוא אפטרופס על נכסי חברו, אף שהפועלים יודעים שאין המלאכה שלו, ואפילו שכן בסתמא, הוי כאומר שכרם עלי ועובר בבל תלין". יש להעיר שהגם שהח"ח קורא לממונה

עבור המעסיק, שיש לו סמיכות דעת גמורה כאילו נשכר ע"י המעסיק עצמו, ובפרט אם זה הנוהל של המעסיק שבדרך זו הוא שוכר פועלים. גם לפי הב"ח שיש דרשה מיוחדת למעט שליח, הרי כבר כתבנו שפועל הוא ממש כיד בעה"ב. וגם לפי הדרך של הגידולי שמואל והנצי"ב שהמשלח אינו מעוניין בשליח שמועיל רק להוחיל עליו חיובים, בפועל שעובד עבורו בעוד דברים אין חסרון זה, וכמו שהגידולי שמואל כתב לגבי אמר לשליח לעשות קנין כסף. וכן גם לפי ביאורו של הגרמ"ז שהוא ממנה אותו לשליח רק עבור ההתחייבות של השכירות ולא על ההתחייבות לשלם בזמן, כאן שהוא פועל שתפקידו לייצג את הבעלים לכל עניין וידו כיד בעל הבית אין חסרון זה. גם לפי הפרי תבואה נראה שהדין נכון, כיון שפועל שנשכר לשכור פועלים עבור חברה אינו צריך לומר "שכרם על בעה"ב", וכמו בכל מקרה שהעבודה היא אצל המעסיק, וכמבואר בסמ"ע (שלו, ד).

אכן לפי ביאור השואל ומשיב יתכן שלא יועיל גם בפועל, שהרי בל תלין הוא מצוה שבגופו, וא"כ כשם שא"א לקיים מצוה ע"י הפועל שלו, כך גם א"א להתחייב במצוה ע"י הפועל שלו. ולפי אלו שביארו הטעם מכיון ששכירת פועל הוא 'מילי בעלמא ואין שייך בזה שליחות, היה מקום להסתפק אם בפועל שאין צריך מינוי שליחות יש חסרון זה, וראיתי בספר בית לוי (גולדברג, גיטין סו, ב) ג"ה נסתפקתי שהוא מסתפק באופן שהשליח הראשון הוא בשכר אם יש בזה חסרון של מילי. ולדינא נראה שיש להחמיר, והגם שלא מקילים בזה לעניין גט, אבל יתכן שצריך להחמיר לגבי בל תלין.

והנה יש פוסקים (דרכי חושן דיני בל תלין ס"ק טו) שהביאו שדעת הח"ח (נתיב החסד י, ח) שאפילו אם נשכר ע"י פועל אין דין בל תלין, אבל דבריהם תמוהים, א', הח"ח לא כתב כלום יתר על הגמ', ורק כתב ש"שמעיה" המוזכר בגמ' (ראה הערה 2) היינו משרת, וכבר הבאנו לעיל שהערוך כבר תרגם כן, וא"כ אין ראייה מהח"ח יותר מהגמ'. ולעצם הראיה, לכאן אין שום ראייה ממשרת לפועל, כי משרת יכול להיות גם שלא בשכר, ומבואר במחנה אפרים (קנין חצר סי' ח) שרק בפועל בשכר אומרים שיד פועל כיד בעה"ב, וכ"כ הנת"ב במפורש (הקדמה לסי' ו), וז"ל "דבפועל בעיני דוקא בשכר, כמבואר בש"ך סימן ק"ה גבי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים דלא מהני רק בשכר, אבל בתנ"ם לא הוי כשואל גופו שיהיה לו דין פועל, דשאני פועל שאין לו דין עבד רק כשמשכיר עצמו בשכר, דבחנם יכול לחזור בו אפילו בדבר האבוד". ויותר מכך, אפילו אם נאמר שה'שמעיה' שבגמ' היה פועל בשכר, אבל בפשטות הוא היה משרת סתם, ולא היה תפקידו לשכור פועלים, ומבואר בגמ' שכל הדין של יד פועל כיד בעל הבית אינו אלא כשהפועל הושכר לכך, אבל לא בסתם פועל (אח"כ מצאתי כדבריי בשו"ת באר חיים סי' קעה, ושכן פסק גם הבריר הרבה (עמ' תרכ)).

21. לכאן היה נראה לומר בפשטות שיהיה דין בל תלין, כי החסרון שנאמר בגמ' לגבי שכר ע"י שליח אינו שייך אצל שליח השכיר, וכן כתב הגידולי שמואל (ק, ב) שלפי טעמו שביאר בשכר ע"י שליח, יוצא שבשכר ע"י שליח יש דין בל תלין (והוא פשוט, כי בוודאי רוצה השכיר שיהיה דין בל תלין על המעסיק), וכ"כ הגריש"א (שהבאנו לעיל הערה 8) להדיא. וכן לפי הטעם של השו"מ, כיון שהחסרון של מצוה שבגופו הוא רק אצל המעסיק המתחייב במצוה. וכן לפי הטעם של התור"ד, כיון שהחסרון של סמיכות דעת שייך רק בנוגע למי שאמור לשלם. וכן לפי הטעם של הב"ח, כיון שגזירת הכתוב היא רק שא"א להתחייב בבל תלין ע"י שליח, אבל אין מיעוט לגבי שליח הפועל. ורק לפי הטעם של החזון יחזקאל שאין שליחות אלא רק על מעשה ממש, וכן לפי הטעם של מילי, היה נראה שגם בשליח הפועל אין בל תלין, כיון שבזה שייך החסרון של מילי.

22. לפי מש"כ בדין 8 ודאי הדין כך, כיון שמדובר בפועל בשכר, ובנוסף, כל הטעמים שנאמרו בשליח אינם שייכים בפועל של השכיר, אחר שמצד הפועל נחשב הסיכום עם המזכיר שלו כסיכום איתו, ובפרט לפי דעת התש"י שאם דיברו על פועל מסוים

והבית והשכר הם משל בעלה³⁰, האשה עוברת על כל תלין (בנוסף למה שכתבנו לעיל שגם הבעל עובר). ובדומה לזה: מנהל מוסד, ראש ישיבה או ראש כולל וכדו'³¹ שאין לו בעלות על המוסד, אבל יש לו סמכות להוציא מכספי המוסדות, ושכר בעצמו פועל עבור הישיבה³², אם אינו משלם בזמן הוא עובר על כל תלין³³.

13. אבל יש שחולקים על חידוש החפץ חיים, שכיון שהמנהל וכדו' אינו משלם מהכסף שלו אלא מכסף שאינו שייך לו, אין בו דין כל תלין³⁴. לפי דבריו יוצא, שמי שנשכר לעבוד עבור מוסד ציבורי, בשום אופן לא יהיה עליו דין כל תלין, כי אפילו אם מנהל המוסד בעצמו שכר אותו, אבל כסף השכר לא שייך לו. לדוגמא, אם עיריית בני ברק תשכור פועל, וכן מי שנשכר לעבוד עבור ישיבה או כולל, לעולם לא יהיה דין כל תלין, ורק אם

ראש הישיבה מתנהג בכספי הישיבה כאילו היו כספים אישיים ומשתמש בהם גם למטרות אישיות (ועושה כך כדן), אזי יעבור על כל תלין.

14. ויש מי שחילק בזה, שמנהל שאין מיישור מעליו וא"א לפטר אותו, הגם שהכסף שייך למוסד, מ"מ כיון שהוא הנהנה העיקרי מהפעולה ('פעולתו איתו') לכן שייך בו כל תלין, ואם מדובר בגזבר או מזכיר שמחויב למונים מעליו ואפשר לפטר אותו, כיון שאין הפעולה בשבילו הוא לא עובר בכל תלין³⁵.

15. גם לפי החפץ חיים, אין על הממונה איסור כל תלין אלא בזמן שהוא בתפקידו, אבל אם עזב את תפקידו ואח"כ הגיע זמן התשלום, וכגון מנהל שהתפטר או אשה שהתגרשה, אין עליו איסור כל תלין³⁶. ויש מי

ציונים והערות

בכל תלין כמו כל שליח בעלמא, ואפילו אם שכרם ע"י אשתו כתב הברור הלכה (ע' תריח) שגם לפי הח"ח לא יעבור הבעל בב"ח, כיון שרק על כספו של בעלה יש לה דין של נו"נ ואולי אומרים אשתו כגופו, אבל לא על כספי המוסד של בעלה.

33. הדוגמא הזאת כתב הפתחי חושן (ט, הערה סו).

34. החולק על הח"ח הוא ר' אהרן קוטלר (ש"ת משנת רבי אהרן סי' עג), שכתב לחלוק על הגר"א סילבר שכתב מעצמו כמו הח"ח, וז"ל ר' אהרן: "מ"ש עוד דכיון דעל הגזבר לשלם, פעולתו אצלו קרינא ביה, אחרי דאין אחר שישלם, אינו נראה כלל, דגדר פעולתו אצלו היינו שנשאר אצלו שכר פעולתו, אבל כאן הלא אינו בעל הממון ולא נשאר אצלו הממון, דמה שמעבב הלא שייך להקדש", ור' אהרן הוכיח עוד: "ועוד דבעינן דהחייב ימשך מכח השכירות, וכאן אין השכירות מחייבתו, דאם ימסור הגזברות לאחר הלא יפטר, ויצטרך לשלם השני רק מה שהנהנה הגזבר, ומצד השכירות נתחייב ההקדש בלבד". והיינו, שלפי הח"ח יוצא, שמצד אחד החייב לשלם הוא על המוסד, והראיה שאם מחליפים מנהל אין לזה שום השפעה על חיוב התשלום לפועל, ומאידך הדין כל תלין הוא על המנהל, אף שאין עליו חיוב עצמי לשלם, כי אם מפטרים אותו לא נשאר עליו חובת תשלום. יש להעיר, שאותן טענות שיש לר' אהרן במנהל מוסד שייכות גם באשה, אפילו אם נו"נ, כי אפילו אם היא נו"נ מ"מ אין עליה חיוב עצמי לשלם וכו', וכן אם הבעל יגרש אותה היא תהיה פטורה והבעל יהיה חייב, וכמב' בכתו" (פ, א) במקרה הפוך, שאם הבעל שכר פועלים לעבוד בנכסי האשה והתגרשו, שהאשה חייבת לשלם לפועלים ולא הבעל, ודלא כהח"ח שגם בדין אשה כתב שהיא עוברת על כל תלין. הדרכי חושן הנ"ל נטה לומר כמו ר' אהרן דלא כהח"ח.

והנה לכאורה הח"ח יכול לדחות את כל טענותיו של ר' אהרן, כי טענתו הראשונה ניתן לדחות, שמכיון שהוא הממונה על התשלום לפועל והכסף נמצא בידו, הרי"ז נחשב פעולתו איתו [היינו שכר הפעולה], ואף שהוא לא חייב לשלם מכספו האישי, א"א לפטור אותו מטעם 'אין לו', כי מכיון שהפעולתו איתו מתייחס אצלו לכסף המוסד שנמצא בידו, לכן גם דין 'אין לו' מתייחס אצלו אם יש לו כסף של המוסד או אין לו, וכלל לא משנה אם יש לו כסף אישי שלו. ואין לטעון שאין דין כזה של 'אין לו' שהכונה לכסף המוסד, כי זה נחשב שהתנו מלכתחילה שהמחויב הוא כסף המוסד. וכן הדין בכל חברה "בע"מ", שמי שמנהל את החברה הוא עובר על כל תלין לפי הח"ח, והדין של אין לו מתייחס לכסף המוסד, ואם נכונה טענת ר' אהרן, נמצא שלעולם אין דין כל תלין בחברה בע"מ (היינו, שאף שבעלי החברה בע"מ חייבים לשלם את השכר והפועל שכור להם, אבל החייב הממוני הוא על החברה ולא על הבעלים, וא"כ לעולם לא יהיה בהם דין כל תלין, וזה תמוה לומר כן).

גם את הטענה השנייה ניתן לדחות, ובאמת הטענה תמוהה קצת, כי כל עוד השכירות נמשכת הממונה חייב לדאוג לתשלום, והחובה הזאת נמשכת מהשכירות, ומה שיהיה פטור אם יפטר אותו, זה נוגע רק לאחר הפסקת עבודתו, שאז הוא יהיה בגדר 'אין לו' כיון שאין עליו חיוב אישי, אבל כל זמן שהוא ממונה הוא מחויב בתשלום לפועל מכוח השכירות.

35. בתשובות והנהגות (ג, תע, ט) דן במנהל מוסד, ואינו מזכיר את דברי הח"ח, ופסק וז"ל: "תלוי אם האחראי נתמנה ומשמש כפקיד באגודה ואפשר להעבירו, אם כן כשמלין שכר הוא מעבב כספי ציבור לצורך הציבור ואין בזה איסור כל תלין, אבל כשהמנהל הוא בע"ב של הכולל, והוא המקבל ומפטר אברכים כרצונו, והוא אחראי ואוסף הכספים, מכניס ומוציא רמי"ם כרצונו, ואינו צריך לתת דין וחשבון על כספי הכולל אצלו שהוא הבע"ב, אזי הוא הבע"ב והם כשכיריו... ואם מעבב ויש לו דאורי לחוש שעובר בלאו". יש לציין שהשיטה הזאת קרובה לשיטת ר' אהרן, ובאמת לפי דרך זו נופלת הטענה השנייה של ר' אהרן, אבל הטענה הראשונה עדיין שייכת, ולכן לכאורה ר' אהרן לא יסכים לה.

36. כמו שכתבנו לעיל, גם לפי הח"ח אין על המנהל חובה עצמית לשלם את שכר הפועל, וכל החייב שלו נובע רק מזה שהוא מחזיק בכספי המוסד, ולכן כיון שהוא כבר לא מחזיק בכספי המוסד, א"א לחייב אותו בכל תלין, ועכ"פ לא גרע מ'אין לו'.

"אפוטרופוס", אבל בוודאי אין כוונתו שרק כשהוא בגדר אפוטרופוס ממש אז יעבור על כל תלין, אלא כל ממונה על ממון האחר כלול בדין זה, כי הח"ח ביאר בנה"ח (ס"ק ט) שמקורו הוא "רמאי טעמא פוסק הרא"ש (מובא בטור סי' שלט) דכשהפועלים יודעים שאין המלאכה שלו דאין השליח עובר, משום דדעתיהו דפועלים הוא על בעה"ב **שהוא בעצמו ישלם להם**, וזה לא שייך בענייננו", והיינו כמש"כ בפנים, שהגדר הוא אם הממונה הוא זה שמשלם למעשה את שכר הפועל.

ויש לעיין מהו זה כוונתו שזה נחשב כאומרי 'שכרך עלי', האם כוונתו שחייב גם מכספו האישי [וכמו כל שכרך עלי], או שכוונתו רק לגבי חיוב השוכר בכל תלין, שלענין זה נחשב כאילו אמר שכרך עלי, כיון שכסף בעה"ב נמצא אצלו והוא מחויב לשלם מהכסף הזה, אבל באמת אין עליו חיוב עצמי לשלם שכר הפועל ודלא כמו בדין 'שכרך עלי' הרגיל. ומסתבר כהצד השני, ואפשר גם להוכיח שזו כוונת הח"ח, ממה שכתב ש'אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית' עוברת על כל תלין, והנה אשה הנו"נ אינה בעלים על הכסף, ואף שיש לה זכות להזמין פועל עבור צרכי הבית, אבל אין עליה חובה אישית לשלם את החוב אלא רק מכספי בעלה, וכמבואר להדיא בש"ך (צו, ט) וז"ל "אם נשאה ונתנה והבעל שותק ולא מיחה, פשיטא דאמרין דמסתמא הסכים למעשיה, ונהנה מן הממון וחייב (הבעל) לשלם, כיון דהיא נושאת בתוך הבית", וכן דעת הנתיה"מ (עז, יא), הבית מאיר (אהע"ז קב) והנחל יצחק (שם, ד), שרק הבעל צריך לשלם ולא האשה, ואפילו הב"ש (קב, ח) בשם המהר"ל שחייב אישה הנו"נ, מחייב רק מדין ערב, אבל לא שהיא מחויבת בעצם, וגם על זה תמה הב"מ). וכן הבין הפת"ח את שיטת הח"ח, כי כתב (פ"ט הערה סו) "במנהל מוסד שהפועל יודע שאין ממי לתבוע, עיקר סמיכות דעתו עליו ושכרו עליו מיקרי, ולא הוי כשכרו ע"י שליח", וזה הגם שהמנהל אינו בעלים על הכסף של המוסד, וכ"כ הפת"ח בהמשך "כל זה בגזבר של מוסד שידוע שאע"פ שיש מנהלים האחראים על המוסד, עיקר אחריות הוצעו והתשלום מוטל על המנהל או הגזבר היום יומי".

והנה הרא"ש שהביא הח"ח כמקור הדין, כוונתו למש"כ הטור על הדין שהבאנו בדין הקודם בשוכר את הפועל לעבוד בשל חבירו, וז"ל הטור: "וכתב הרמ"ה, דוקא ששכרו לעשות בשלו והראהו בשל חבירו, בההוא קאמר שאם לא אמר להם על מי חיוב שכרם שהוא חייב, אבל שכרם לעשות בשדה סתם כך וכך, ולא פירש על מי שכרם, אינו חייב בשכרם. והיה אומר א"א הרא"ש ז"ל, שכן הוא כדבריו אם הפועל יודע שאינו שלו, אבל אם אינו יודע של מי הוא חייב בשכרם". ובאמת, שמדברי הרא"ש אינו מוכח כלל כמו שהבין הח"ח, כי הרא"ש מדבר באופן שהשליח חייב לשלם אפילו מכספו האישי הגם שהעבודה היא של חבירו (והוא יקבל מבע"ב רק חלק ממה ששילם מדין נהנה), והח"ח חייב אפילו כשהממונה חייב לשלם רק מכספי האחר, והפועל ידע מזה מראש, ואין לממונה שום חובה אישית עליו כנ"ל.

הפת"ח הנ"ל הביא ראייה לח"ח מתשו' הרשב"א (א, אלף קנז), שפסק בגזבר ששכר מלמד עבור ילדים של הורים אחרים, שהגזבר יש לו דין כאומרי שכרך עלי, ומזה למד הפת"ח הלכה למעשה שהגזבר עובר על כל תלין. אמנם נראה, שבזמן הזה כל מי שנשכר לעבוד עבור מוסד, יודע שהמוסד הוא זה שחייב לשלם ולא זה ששכרו, אפילו אם הוא הגזבר, ובפרט שהשכיר רואה כל הזמן שהמשכורת באה מהמוסד ולא מהאיש ששכרו, ולזה ציפה מראש, וא"כ לא נראה שהרשב"א תואם למציאות של היום. וב"ה מצאתי שגם הדרכי חושן (ביאורי החושן ד"ה לשלוחו) טען כן נגד ראיית הפת"ח.

30. כ"כ האה"ח (שלחלן בהערה הבאה), שכיון שסתם אישה היום היא נושאת ונותנת בתוך הבית, לכן היא עוברת על כל תלין אם אינה משלמת בזמן, וכן פסק הבן איש חי (א, כי תבוא כג) בפשיטות "ומה שאשתו של בעה"ב שוכרת היא בעצמה כגון כובסת וכיוצא, אין לה דין שליח, וחייבת היא באיסור לאו אם תבעה הכובסת את שכרה והיא יש לה מעות שתתן לה. וכן ה"ה אשת בעה"ב ששוכרת משרתת בבית".

31. בדד"כ יש יותר סברה להחמיר בראש כולל ממנהל מוסד סתם, כי מנהל עדיין תלוי במישהו אחר שמספק לו את הכסף כדי לשלם לפועל, אבל ראש כולל בדד"כ אינו צריך לבקש ממישהו אחר את הכסף, כי הוא שולט לבד על כספי הכולל.

32. הדין הוא דווקא כשהמנהל שכרם בעצמו, אבל אם שכרם ע"י שליח בוודאי אינו

שנוטה לומר שהמנהל החדש יעבור על כל תלין, הגם שלא הוא שכר את הפועל, אבל לא נראה כן.³⁷

בל תלין כשוועד הבית לא משלם בזמן

16. אם הממונה על ועד הבית אינו משלם לפועלים בזמן, דינו תלוי במחלוקת שהבאנו בדינים 12-13³⁸, אבל יעבור בוודאי על "בל תשהה". ולעניין אם דיירי הבניין עוברים, הדין תלוי: אם הממונה עובד בחינם, הם אינם עוברים על כל תלין³⁹, אבל אם הוא עובד בשכר, והדיירים יודעים שלא שילם בזמן, לפי מה שכתבנו בדין 8 בשם הרבה פוסקים הם יעברו על כל תלין [כל שיש להם אפשרות סבירה לשלם לפועל או לגרום לממונה לשלם בזמן⁴⁰].

בל תלין בשכירות בתים ע"י מתווך

17. לאלו הסוברים שיש בל תלין בשכירות בתים (ראה בזה בעלון 111 דין 3), האיסור קיים גם כשהדירה הושכרה דרך מתווך, אם השוכר חתם על חוזה מול המשכיר. אבל אם השוכר לא היה בקשר עם המשכיר כלל, ובא-כוחו חתם על החוזה במקומו, לא יהיה עליו איסור בל תלין לפי הדעה הראשונה והשלישית בדין 2⁴¹. לדוגמא, הורים שמשלמים את דמי השכירות של ילדם והחוזה נעשה על שמם, אבל ילדם ניהל את

כל המו"מ והוא גם חתם על החוזה כמיופה כוחם, אין על ההורים איסור בל תלין לפי הדעה הנ"ל. אבל לפי הפוסקים הסוברים בשכר פועל ע"י שליח שאין בל תלין כיון שהשליחות לא חלה (הדעה השנייה בדין 2), בשכירות בתים אין חסרון זה, כיון שבוודאי מועיל בזה שליחות⁴².

18. אפילו אם המשכיר מסר את הדירה למנהל שהוא ימצא שוכרים, והמנהל הוא זה שחתם על החוזה עם השוכר והוא מנהל את כל עניני הדירה עבור המשכיר, אין זה פוטר את השוכר מאיסור בל תלין⁴³.

בל תלין בהורים ששידכו את ילדם

19. הורים ששכרו שדכן עבור שידוך ילדם יש בהם בל תלין, ולא אומרים שההורים הם שלוחים של ילדם, כיון שלפי המנהג ההורים משלמים את דמי שדכנות⁴⁴.

חיוב התשלום כשיש פטור 'שכרו על שליח'

20. גם במקרה שהמעסיק שכר את הפועל ע"י שליח ומן הדין אין עליו בל תלין, מ"מ חובה על המעסיק לשלם לפועל מיד כשיש ביכולתו⁴⁵, ולכן אפילו אם נקלע לידו מצוות צדקה, מ"מ יש עליו לשלם קודם לפועל, אפילו אם בגלל זה לא יהיה לו כסף לצדקה⁴⁶. וכך הדין בכל אופן שהמעסיק פטור מבל תלין, וכגון שהפועל לא תבעו.

ציונים והערות

איסור בל תלין, ומסתבר שגם לפי הנצי"ב, כיון שמה שאמרו שהמשלח אינו רוצה שהשליח יחיל עליו איסור בל תלין, הוא רק כהשליח אינו מחיל עבורו שום דבר חוץ מהאיסור, אבל אם השליחות מועילה לדברים אחרים, וכמו בשכירות בתים שהשוכר קונה את הבית ע"י השליח, בזה רצונו של המשלח שיהיה שליח עבורו, וממילא יחול עליו דין בל תלין.

43. לעיל הערה 19 הרחבנו בדין פועל שנשכר ע"י שליח, אבל יש חילוק בין שכירות פועלים לשכירות בתים, ובשכירות בתים לכא' לכל הדעות יש בל תלין, וכלהן. לפי הרבה פוסקים כתבנו שם שגם בשכירות פועלים יש בל תלין כשנשכר הפועל ע"י שליח, ובוודאי יהיה הדין כך גם בשכירות בתים. וגם לפי הסוברים שהחסרון בשכר פועל ע"י שליח הוא משום שאין שליחות למילי, שכתבנו לעיל שלדעתם אין בל תלין גם בנשכר הפועל ע"י שליח, מ"מ בשכירות בתים שעושים קניין בבית ואין חסרון של מילי, יהיה דין בל תלין. ואפילו לדעת החלקות יואב שהבאנו לעיל יהיה בל תלין, כי בוודאי יש לשוכר סמיכות דעת שהמשכיר לא יחזור בו, שהרי לפי הדין הדירה מושכרת לו משעת חתימת החוזה.

44. עיין מש"כ בזה בגליון 56 דין 1, שלרוב הפוסקים מוטל חיוב דמי השדכנות על ההורים מעיקר הדין, וא"כ ודאי יש להם דין של בל תלין, וגם האבני נזר שכתב שהחיוב מעיקר הדין הוא על המשודכים עצמם, כתב כן רק לעניין שדכן שעבד מעצמו ולא נשכר ע"י ההורים, אבל כשנשכר ע"י ההורים, כיון שהמנהג הוא שההורים מתחייבים בדמי השדכנות, לכן זה נחשב שאמרו 'שכרך עלי', שהדין הוא שהשליח עובר על בל תלין אם אינו משלם בזמנו.

45. ואם אינו משלם מיד כשיכול והפועל תבעו, יש עליו איסור מדברי סופרים של "בל תשהה" כמב' בתוס' (ב"מ קיא, א), וכן פסקו הטור והשו"ע (שלט, ז), הסמ"ע (שלג, יד) והאהבת חסד (י, ב).

46. הרב פעלים (ד, הו"מ ז) נשאל בזה, וז"ל: "שאלה. בעה"ב שכר פועל ע"י שליח, דקי"ל דאינו עובר על בל תלין... ובאותו שעה ממש ג"כ בא לפנינו עני א' ומבקש צדקה, ואצל בעה"ב לא היה מזומן בכיסו רק מועט כנגד שכירות הפועל, אם יוכל ליתן המעות ההם לאותו עני בתורת צדקה ויאמר לפועל שיבא למחר ויתן לו, או דילמא אעפ"י שלא יעבור זה הבעה"ב משום לא תלין מפני כי שכרו ע"י שליח, עכ"ז שילום שכירות הפועל קדים לצדקה", ופסק: "מיהו נראה דעדיף טפי ליתן המעות לשכיר, כי מאחר שהוא אמר לשליח שישכור זה... הוא מתחייב ע"פ שורת הדין במעות אלו לאותו שכיר, ואע"ג דאם לא ישלם תכף אינו עובר משום בל תלין, עכ"ז לא גרע זה משאר חוב, וה"ד עליו חוב גמור, וקי"ל פריעת בעל חוב מצוה... אבל עכ"פ זה הבעה"ב הוא מתחייב מן הדין לשלם השכר הנז' לשכיר, וכיון דהוא מחויב לשלם לו איכא מצוה בשילום כשאר פריעת בע"ח, וקי"ל פריעת בע"ח מצוה".

37. כך נוטה דעתו של הפת"ח (שם), וז"ל "ומסברא נראה, שמכיון שנכנס כגזבר במקום הראשון, קיבל עליו כל אחריות קודמו". אמנם דבריו נראים תמוהים, כיון שבל תלין אינו תלוי באחריות הממונית, אלא הוא איסור שיש לו גדרים, והגמ' הרי כתבה שבעל המלאכה אינו עובר על בל תלין בשכרו ע"י שליח "כיון שלא שכרו". בנוסף נראה שהה"ח חולק עליו, כי האה"ח (ט, ו) פסק שאין דין בל תלין אם הפועל נפטר והבן שלו תובע את שכרו בזמן, וביאר (נה"ח יז) "לא קרינא שכיר גביה דלא שכרו... ולא עדיף מהאומר לשלוחו צא שכור לי פועלים דאין המשלח עובר אח"כ בבל תלין מטעם זה, ואין לומר כיון דבן יורש אביו הוא יורש זכותו אף בזה, דענין בל תלין לא הוא דבר של ממון דיהיה שייך בזה ירושה, רק איסורא בעלמא, ואיסורא לבריה לא מורית, שאין בל תלין כי היורש אינו הפועל", ואם הה"ח טוען שאיסורא לבריה לא מורית בנוגע לתובע, כ"ש לגבי הנתבע שבאופן זה נאמר הדין בגמ'.

38. וכ"כ הדרכי חושן ותמוה מה שהשבט הלוי הנ"ל התעלם מהא"ח עד כדי כך שכ' שפשוט לו שעל חלק שאר הדיירים הממונה אינו עובר כיון שיש לממונה דין של שליח דעלמא.

39. השבט הלוי (ד, רכב) נשאל אודות מקרה שהממונה על ועד הבית שכר פועל נקיין, והדיירים שילמו דמי ועד בית בזמן, אבל הממונה לא שילם לפועל הנקיין בזמן, ופסק ששאר הדיירים אינם עוברים, כי כלפיהם הפועל נשכר ע"י שליח, אבל נשאר בצ"ע אודות חלק התשלום של הממונה עצמו, אם נאמר שעובר כיון שכלפיו לא נשכר הפועל ע"י שליח, או שמא כיון שאינו משלם בפנ"ע אלא כחלק מתשלום ועד הבית הכללי, לכן אין גם עליו דין בל תלין.

40. כתבנו כך כיון שבהרבה מקרים אין לתושבים אפשרות סבירה לשלם בעצמם, ובפרט בבניין מרובה דיירים שהפועל עצמו לא יסכים לקבל תשלום קטן מכל שכן בנפרד, וא"א לדרוש מהדיירים שעד שתסתיים עונת התשלום יפטרו את הממונה וידרשו ממנו את הכסף שנמצא בידו, ולהוציא כסף חדש בשביל התשלום ולדרוש אח"כ את הכסף מהממונה, אולי הם אינם מחויבים בזה.

41. השוכר בשכירות בתים הוא כמו המעסיק בשכירות פועלים, כי שניהם שוכרים את שירותיו של השני תמורת תשלום, ולכן לפי התוס' רי"ד שביאר הטעם שאין בל תלין בשכרו ע"י שליח, שמאחר שלא נשכר ישירות אין לו סמיכות שיקבל את התשלום בזמן, א"כ גם בשכירות בתים אין למשכיר סמיכות דעת אם לא התעסק עם השוכר ישירות. וכן לפי הב"ח שיש מיעוט בשליח, ולפי הפרי תבואה באופן שלא פירשו במינוי השליחות מי ישלם, וכן לפי הגרמ"ז כיון שלדעתו אין השליח מתמנה על החיוב של בל תלין, וכן לפי השו"מ כיון שהחסרון בשליחות הוא לעניין החיוב של בל תלין שהיא מצוה בגופו.

42. כיון שבשכירות בתים עושים קניין רגיל שמועיל בו שליחות. יש לציין שבדוגמא שנקטנו בפנים יסכים גם הפרי תבואה שיש בל תלין על ההורים, כיון שהחוזה נעשה על שמם והיה ידוע כל הזמן שהם ישלמו. עוד נציין, שגם לפי הגידו"ש יש בוודאי

בנשיאות הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א
בראשות הגאון רבי יוסף פליישמן שליט"א

בית המדרש הגדול אהלי צדק
מרכז עולמי להנחלת משפטי התורה

הודעה משמחת למבקשי דבר ה' זו הלכה

כחלק מפעילות בית ההוראה לענייני ממונות

תתווסף מעתה האפשרות

לקיים דיני תורה קצרים ללא צורך בהמתנה

ע"י מושב בי"ד מיוחד בראשות אב"ד מומחה מבית הדין נתיבות חיים בארה"ק

- המסגרת מיועדת לבעלי דין הבאים מרצונם לברר את הנידון שביניהם ומעוניינים לקבל בירור יסודי ע"פ דין תורה במהירות המקסימלית (ובתשלום סימלי בלבד).
- תיעשה השתדלות ליתן פסק דין כתוב בר תוקף בתוך כשבוע (תלוי בנסיבות).

הדיונים מיועדים לנידונים העונים על הקריטריונים דלהלן:

- נידונים שאינם מורכבים ■ בהסכמת שני הצדדים ובנוכחותם (לא יתאפשר ייצוג מקצועי) ■ תביעות קטנות (עד 10,000 ש"ח).

לפרטים נוספים ולקביעת מועד לדיון:

פקס: 079-5722664 / טלפון: 02-5023637 / או במייל: a025023637@gmail.com

בית הוראה לענייני ממונות
בית גרום

במסגרת בית ההוראה ניתן לקבל יעוץ
בדיני ממונות,
וכן סיוע בעריכת חוזים וצוואות,
ע"י דינים מומחים
מביה"ד נתיבות חיים

בית דין לענייני ממונות נתיבות חיים בארה"ק
הרכבי ביה"ד בירושלים בראשות הדיינים הגאונים דלהלן:

יום א' הג"ר יצחק שובקס \ הג"ר אברהם בוטרמן.

יום ב' הג"ר נפתלי נוסבוים \ הג"ר יוסף פליישמן.

יום ג' הג"ר אברהם דרבמדיקר

יום ד' הג"ר יעקב פרבשטיין

יום ה' הג"ר צבי ברוורמן

ביה"ד פעיל גם בערים: בית שמש, אזור הקריות, ובתל ציון.

בימים א'-ה' בין השעות 15:30-13:40
ביום ו' 11:15-13:00
בטל: 02-5023637 שלוחה 2

ניתן לקבוע דיונים במזכירות ביה"ד:
ימים א'-ה' בין השעות 20:00-18:30
בטל: 02-5023637 שלוחה 1

רח' פנים מאירות 1, ירושלים • 052.7634.780 • o.tzedek@gmail.com

מופעל ע"י עמותת "מוסדות וישיבה מענה שמחה" מ.ע. 580031854